

Οδηγός για τη διερεύνηση αναγκών σχολικής μονάδας

Μια φιλική προς το χρήστη προσέγγιση

Ο οδηγός αυτός συγχρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση με πόρους του προγράμματος Rights, Equality and Citizenship Programme (2014-2020).

Η υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην παραγωγή της παρούσας έκδοσης δεν συνιστά αποδοχή του περιεχομένου, το οποίο αντικατοπτρίζει αποκλειστικά τις απόψεις των συντακτών, και η επιτροπή δεν μπορεί να αναλάβει την ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται σε αυτή.

Συντονισμός σύνταξης: Mara Ghidorzi - Afol Metropolitana

Κείμενο: Daniela Cherubini, Elisabetta Cibelli, Sveva Magaraggia

Επιστημονική εποπτεία: Sveva Magaraggia - University of Milan Bicocca, Daniela Cherubini - Cà Foscari University of Venice, Mara Ghidorzi - Afol Metropolitana

Συνεισφορές: Alessandra Folcio, Action Aid Italia - Maria Sole Piccioli, Action Aid Italia

Προσαρμογή στα Ελληνικά: ActionAid Hellas

Περίληψη

1. Εισαγωγή	2
2. Η φάση διερεύνησης: η μεθοδολογία της ομάδας εστίασης (focus group)	5
2.1 Οι ομάδες εστίασης στο YOUTH FOR LOVE	6
2.2 Συμμετοχή στις ομάδες εστίασης: πόσοι και ποιοί;	7
2.3 Η δημιουργία ενός «ασφαλούς χώρου»	11
2.4 Ο ρόλος του συντονιστή	12
3. Πρακτικές κατευθύνσεις	15
3.1 Πώς να οργανώσετε μια ομάδα εστίασης	15
3.2 Ανάλυση και κωδικοποίηση των δεδομένων	16
Παράρτημα 1 Περίγραμμα ομάδας εστίασης με μαθητές: ένα παράδειγμα	19
Παράρτημα 2 Περίγραμμα ομάδας εστίασης με εκπαιδευτικούς: ένα παράδειγμα	23
Βιβλιογραφία	28

1. Εισαγωγή

Το πρόγραμμα **YOUTH FOR LOVE**, που συγχρηματοδοτείται από το Τμήμα Δικαιοσύνης, Καταναλωτών και Ισότητας των Φύλων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στοχεύει στην ανάπτυξη, υλοποίηση και αξιολόγηση ενός ολοκληρωμένου εκπαιδευτικού προγράμματος σε 12 σχολεία 4 ευρωπαϊκών χωρών - Ιταλία, Ρουμανία, Ελλάδα και Βέλγιο - το οποίο θα συμβάλει στην πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας λόγω φύλου μεταξύ των εφήβων και θα στηρίξει αλλά και θα αυξήσει την ευαισθητοποίηση τόσο του ανθρώπινου δυναμικού του σχολείου όσο και των μαθητών σχετικά με τις υφιστάμενες και απαράδεκτες συνέπειες της βίας λόγω φύλου και τις απαραίτητες διαδικασίες που πρέπει να εφαρμόζονται σε αυτές τις περιπτώσεις.

Συγκεκριμένα, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το έργο προβλέπει:

- ❖ **Ανάπτυξη εκπαιδευτικών εργαλείων και μεθοδολογιών** για την πρόληψη και τη διαχείριση περιπτώσεων βίας λόγω φύλου σε 12 ευρωπαϊκά σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.
- ❖ **Εκπαίδευση και αύξηση της ευαισθητοποίησης 1.200 μαθητών** όλων των φύλων με πρακτικές εκπαιδευτικές διαδικασίες σχετικά με τη βία λόγω φύλου.
- ❖ **Εκπαίδευση και υποστήριξη 180 εκπαιδευτικών και σχολικού ανθρώπινου δυναμικού** σχετικά με τα προβλήματα βίας λόγω φύλου και τον τρόπο πρόληψής τους.
- ❖ **Συμμετοχή σε μια Εκστρατεία επικοινωνίας που φτάνει σε 2 εκατομμύρια νέους Ευρωπαίους** με θέμα τα στερεότυπα και τη βία λόγω φύλου, που πραγματοποιείται μέσω μιας ιστοσελίδας και ενός διαδικτυακού παιχνιδιού.

Στους συνεργάτες του προγράμματος περιλαμβάνονται οι παρακάτω ευρωπαϊκοί οργανισμοί: ActionAid Italy (Ιταλία), ActionAid Hellas (Ελλάδα), UC Limburg (Βέλγιο), AFOL - Metropolitan Agency for Training, Guidance and Job Placement (Ιταλία) και CPE - Fundatia Centrul Parteneriat Pentru Egalitate (Ρουμανία).

Η παρακάτω εργαλειοθήκη απευθύνεται σε εκπαιδευτικούς δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης καθώς και σε άλλους ενδιαφερόμενους φορείς, και έχει ως στόχο να προσφέρει ένα εύχρηστο εργαλείο που τους υποστηρίζει να αναπαράγουν το εκπαιδευτικό πρόγραμμα Y4L, βήμα προς βήμα, για την υλοποίηση σχολικής διάγνωσης (συλλογή και ανάλυση δεδομένων) με στόχο την προετοιμασία, την προσαρμογή των εκπαιδευτικών παρεμβάσεων βάσει της πραγματικότητας του σχολείου/ της τάξης και τη μοντελοποίησή τους σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά, το πλαίσιο και τις ανάγκες της σχολικής μονάδας.

Η διάγνωση αναγκών, εάν είναι καλά προετοιμασμένη, επιτρέπει τη συλλογή, οργάνωση και ανάλυση σημαντικών δεδομένων και πληροφοριών σχετικά με:

- ❖ τις αντιλήψεις των μαθητών για τη θηλυκότητα / αρρενωπότητα, τους ρόλους των φύλων, τη σεξουαλικότητα, τη βία λόγω φύλου, τον εκφοβισμό στον κυβερνοχώρο και την παρενόχληση, καθώς και εκείνες του ανθρώπινου δυναμικού του σχολείου,
- ❖ επίσημες και ανεπίσημες διαδικασίες προς εφαρμογή στο σχολείο σε περιπτώσεις βίας λόγω φύλου,
- ❖ επίπεδα ευαισθητοποίησης σχετικά με το θέμα, συμπεριλαμβανομένου του σχεδιασμού προηγούμενων πρωτοβουλιών που έχουν υλοποιηθεί στο σχολικό περιβάλλον,
- ❖ ανάλυση του πλαισίου και των αναγκών της/του τάξης/σχολείου στην/στο οποία(-ο) κάποιος θέλει να παρέμβει.

Η εργαλειοθήκη αποτελείται από έναν εύχρηστο οδηγό και μια σειρά αρχείων που μπορείτε να συμβουλευτείτε με τη μορφή πακέτων παρέμβασης. Συγκεκριμένα:

- ❖ 1 οδηγός ομάδας εστίασης με εκπαιδευτικούς και με εφήβους
- ❖ 1 παρουσίαση του έργου και της σχολικής διάγνωσης για εφήβους και γονείς
- ❖ 1 έντυπο συναίνεσης για εφήβους και 1 έντυπο συναίνεσης κατόπιν ενημέρωσης για γονείς
- ❖ 1 οδηγός αξιολόγησης της ύπαρξης τυπικής/άτυπης διαδικασίας

Ο οδηγός περιλαμβάνει μια σειρά μεθοδολογικών ενδείξεων και λειτουργικών διαδικασιών που πρέπει να εφαρμοστούν πριν από την υλοποίηση εκπαιδευτικών παρεμβάσεων με στόχο την πρόληψη και τη διαχείριση επεισοδίων βίας που προκύπτουν στο σχολικό περιβάλλον αλλά, λόγω της φύσης του φαινομένου, αποκαλύπτουν επίσης περιπτώσεις παρελθούσας ή παρούσας βίας που προκύπτει έξω από το σχολικό πλαίσιο.

Το σχολείο, στην πραγματικότητα, μπορεί να είναι βασικός παράγοντας, ικανός να εντοπίσει, να διαχειριστεί και να αναλάβει ευθύνη για τη βία, σε συνεργασία με τις υπηρεσίες των τοπικών φορέων που αντιμετωπίζουν με διάφορους τρόπους το πρόβλημα. Για τον λόγο αυτό, ο ρόλος που διαδραματίζει στην καταπολέμηση της βίας είναι καθοριστικός: ο καθορισμός πρωτοκόλλων και η υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων είναι θεμελιώδους σημασίας όχι μόνο για την πρόληψη, τη διαχείριση και την επίλυση περιπτώσεων βίας λόγω φύλου που προκύπτουν στο σχολικό πλαίσιο αλλά και για την ταχεία αποδυνάμωση των πολιτιστικών ριζών της βίας¹, με τη βοήθεια των στερεοτύπων και των σχετικών συνηθειών, που είναι ακόμη και σήμερα χαρακτηριστικά των πατριαρχικών και σεξιστικών πολιτισμών.

Οι στόχοι του προγράμματος **YOUTH FOR LOVE** περιλαμβάνουν:

- ❖ Ανάπτυξη εκπαιδευτικών εργαλείων και μεθοδολογιών για την πρόληψη και τη διαχείριση βίας με βάση τα αποδεικτικά στοιχεία και τις ανάγκες που προκύπτουν από κάθε πλαίσιο,
- ❖ Αύξηση της συνειδητοποίησης της βίαιης δυναμικής μέσω ad hoc ενοτήτων διδασκαλίας,
- ❖ Συμμετοχή των μαθητών/ μαθητριών και του προσωπικού του σχολείου, τόσο των εκπαιδευτικών όσο και των μη εκπαιδευτικών, στη διαμόρφωση συνείδησης που καθιστά μη αποδεκτή οποιαδήποτε μορφή βίας στο σχολικό περιβάλλον,
- ❖ Εκπαίδευση και υποστήριξη του ανθρώπινου δυναμικού του σχολείου σε θέματα βίας λόγω φύλου.

¹ Magaraggia e Cherubini, 2013

2. Η φάση διερεύνησης: η μεθοδολογία της ομάδας εστίασης (focus group)

Το πλέον κατάλληλο εργαλείο για τη διερεύνηση των αντιλήψεων, των εμπειριών και των αναγκών του προς ανάλυση στόχου είναι η ομάδα εστίασης.

Η ομάδα εστίασης (FG) είναι μια τεχνική ποιοτικής συλλογής δεδομένων που χρησιμοποιείται στην κοινωνική έρευνα και βασίζεται σε πληροφορίες που προκύπτουν από ομαδική συζήτηση σε ένα αντικείμενο ή ένα θέμα που ο ερευνητής επιθυμεί να διερευνήσει σε βάθος². Παρουσιάζεται ως ιδιαίτερα αποτελεσματικό εργαλείο για:

- ❖ Ανάλυση των αναγκών ενός πλαισίου, ενός οργανισμού ή ενός ιδρύματος (σε αυτήν την περίπτωση του εκπαιδευτικού ιδρύματος),
- ❖ Ενεργοποίηση συμμετοχικών διαδικασιών,
- ❖ Διοργάνωση διαδικασιών μάθησης,
- ❖ Αξιολόγηση του αντίκτυπου μιας υπηρεσίας ή ενός έργου (η ομάδα εστίασης είναι η κύρια μέθοδος για στρατηγικές ποιοτικής αξιολόγησης).

Η ομάδα εστίασης (FG) είναι ένα ευέλικτο εργαλείο που αποσκοπεί όχι μόνο στο να διευκρινίσει τι σκέφτεται μια ομάδα ανθρώπων σχετικά με ένα συγκεκριμένο ζήτημα και τα συναισθήματα που προκαλεί σε αυτή, αλλά και να παρατηρήσει τις διαδικασίες συναίνεσης που αναπτύσσονται μέσα σε μια ομάδα, καθώς και τις μεθόδους που χρησιμοποιούνται από άτομα για να εκφράσουν τη θέση τους και να υπερασπιστούν την ποικιλομορφία και τη διαφορά τους. Συχνά είναι δυνατό να παρατηρηθεί η διαδικασία που οδηγεί στη διαμόρφωση μιας γνώμης σχετικά με το θέμα της μελέτης (για παράδειγμα: μάρκετινγκ, αντίδραση σε νέο προϊόν). Μερικές φορές, στην περίπτωση των γνωμοδοτήσεων που έχουν προηγουμένως καθοριστεί, η ομάδα εστίασης διευκολύνει την αξιολόγηση της σταθερότητάς της και, κατά τη διάρκεια της συζήτησης, καθιστά δυνατή την παρατήρηση του τρόπου με τον οποίο, οι συμμετέχοντες αλλάζουν ή διατηρούν τη γνώμη τους και αν αυτό συμβαίνει.

Η σύγκριση και η συζήτηση πραγματοποιούνται με:

- ❖ Αμοιβαίες ερωτήσεις,
- ❖ Αιτήματα για διευκρινίσεις και περαιτέρω πληροφορίες,
- ❖ Αμφισβήτηση απόψεων,
- ❖ Ανίχνευση αδύνατων σημείων στα επιχειρήματα.

Σε γενικές γραμμές, οι συμμετέχοντες συνήθως μιλούν για τα θέματα στα οποία ο συντονιστής εφιστά την προσοχή τους.

Ο βαθμός συναίνεσης που ανιχνεύεται μέσω μιας ομαδικής συζήτησης δεν μεταφράζεται αναγκαστικά σε συμπεράσματα που αντικατοπτρίζουν το σύνολο των απόψεων της ομάδας, αλλά παρέχει θεμελιώδεις πληροφορίες που καθοδηγούν εκείνους που πρέπει να λάβουν αποφάσεις.

² Zammuner, 2003; Frisina, 2010

Σε αυτή τη συγκεκριμένη περίπτωση, σχετικά με το θέμα της βίας εντός και εκτός του σχολικού πλαισίου, είναι δυνατόν να οριστούν τα περιεχόμενα και οι μεθοδολογίες για τις επόμενες εκπαιδευτικές παρεμβάσεις. Συγκεκριμένα, η ομάδα εστίασης επιτρέπει:

- ❖ Κατανόηση με μεγαλύτερη λεπτομέρεια και σε βάθος των αναγκών των ερωτηθέντων³,
- ❖ Ρύθμιση των πολιτικών παρέμβασης ad hoc και, σε συνεργασία με τους τοπικούς θεσμικούς φορείς και υπηρεσίες που με διάφορες ιδιότητες ασχολούνται με τη βία λόγω φύλου, πρόταση κατάλληλων λύσεων για τα προβλήματα που προκύπτουν.
- ❖ Επιλογή καταλληλότερων τρόπων για την έκφραση των προβλημάτων σε άτομα που βιώνουν βία σε διάφορες μορφές.

2.1 Οι ομάδες εστίασης στο YOUTH FOR LOVE

Στην πρώτη φάση του προγράμματος YOUTH FOR LOVE παρουσιάστηκε ένα πρόγραμμα αξιολόγησης επιπτώσεων που περιελάμβανε μια ποσοτική έρευνα μέσω της διανομής ενός ερωτηματολογίου και μια ποιοτική εξερεύνηση των αναγκών και των χαρακτηριστικών του σχολικού πλαισίου. Οι ομάδες εστίασης χρησιμοποιήθηκαν ως ποιοτικά εργαλεία έρευνας για να συλλέξουν πληροφορίες σχετικά με το θέμα και να ακούσουν τις εμπειρίες βίας των μαθητών.

Η μεθοδολογία του έργου προέβλεπε ομάδες εστίασης με τους μαθητές και το ανθρώπινο δυναμικό των σχολείων (καθηγητές, δασκάλους και τεχνικούς/διαχειριστές).

Οι ομάδες εστίασης που πραγματοποιήθηκαν με μαθητές και σπουδαστές που συμμετείχαν στο πρόγραμμα YOUTH FOR LOVE είχαν καθορισμένους στόχους:

- ❖ Κατανόηση της βίας που βιώνουν μαθητές διαφορετικών φύλων, ιδιαίτερα αυτής που σχετίζεται ή/και προκύπτει στο σχολικό πλαίσιο.
- ❖ Πιο βαθιά κατανόηση της βίας λόγω φύλου την οποία βιώνουν, της οποίας γίνονται μάρτυρες και την οποία προκαλούν αγόρια και κορίτσια,
- ❖ Αναγνώριση των αντιλήψεων των μαθητών για το σχολικό περιβάλλον, όσον αφορά την ασφάλεια και την προστασία από οποιαδήποτε επεισόδια βίας που μπορεί να προκύψουν σε αυτό το πλαίσιο,
- ❖ Δημιουργία υποθέσεων για πρωτοβουλίες, υπηρεσίες ή προτάσεις που επιτρέπουν στα σχολεία να προλαμβάνουν, να διαχειρίζονται και να επιλύουν τη βία.

Οι ομάδες εστίασης συμπεριέλαβαν περίπου 480 μαθητές από 12 γυμνάσια σε 4 ευρωπαϊκές χώρες (Ιταλία, Βέλγιο, Ελλάδα, Ρουμανία). Κάθε σχολείο συμμετείχε κατά μέσο όρο σε 4 ή 5 ομάδες εστίασης, με διάρκεια περί τα 90 λεπτά. Οι ομάδες απαρτίστηκαν από τους συντονιστές εκπαιδευτικούς, αν και το βασικό αίτημα ήταν να δημιουργήσουμε τουλάχιστον 1 ομάδα αποτελούμενη μόνο από κορίτσια, 1 ομάδα αποτελούμενη μόνο από αγόρια και 1 ομάδα με μικτή σύνθεση. Αυτή η υποδιαίρεση ήταν πολύ χρήσιμη για την ανάλυση των διαφορετικών πολιτισμικών αντιλήψεων και αφηγήσεων της βίας που συχνά εξαρτώνται από την

³ Albanesi, 2004

ταυτότητα του φύλου. Ανεξάρτητα από τη σχολική περιοχή της μελέτης ή το προσωπικό υπόβαθρο, η ποιοτική έρευνα που διεξήχθη μέσω των σχολικών ομάδων εστίασης αποκάλυψε ότι σχεδόν όλα τα αγόρια και όλα τα κορίτσια είχαν κάποια πρώιμη εμπειρία βίας. Οι μαθητές όλων των φύλων μίλησαν συνειδητά και λεπτομερώς για τις δικές τους βίαιες εμπειρίες, εκφράζοντας την επιθυμία να μοιραστούν και να συζητήσουν αυτά τα θέματα και τις εμπειρίες μέσα σε ασφαλείς και προστατευμένους χώρους.

Εκτός από τους μαθητές, 240 καθηγητές και τεχνικό / διοικητικό προσωπικό των σχολείων συμμετείχαν σε άλλες ομάδες εστίασης με καθορισμένους στόχους:

- ❖ Να αναλύσουν τις εμπειρίες των συμμετεχόντων σχετικά με τη βία λόγω φύλου, ειδικά εκείνες που είναι γνωστές στους εκπαιδευτικούς στο σχολικό πλαίσιο
- ❖ Να διευρύνουν τον ρόλο του σχολείου ως προς την ανάδειξη και διαχείριση της δυναμικής της βίας
- ❖ Να διερευνήσουν τις ενέργειες και τα εργαλεία που αποσκοπούν στην πρόληψη, διαχείριση και επίλυση βίας
- ❖ Να δημιουργηθούν εργαλεία, πρωτοβουλίες ή υπηρεσίες που το σχολείο, σε συνεργασία με τις υπηρεσίες των τοπικών φορέων που ασχολούνται με τη βία λόγω φύλου, θα μπορούσε να εφαρμόσει για την πρόληψη και τη διαχείριση της βίας.

2.2 Συμμετοχή στις ομάδες εστίασης: πόσοι και ποιοί;

Ανάλυση πλαισίου

Προτού προχωρήσετε σε ομάδες εστίασης, συνιστάται η συλλογή προκαταρκτικών πληροφοριών σχετικά με το πλαίσιο της μελέτης και την ομάδα αναφοράς, ειδικά όταν το θέμα προς διερεύνηση είναι η βία. Είναι σημαντικό να συγκεντρωθούν γενικές πληροφορίες σχετικά με την ευρύτερη περιοχή επιρροής του σχολείου (γειτονιές φοιτητών, προηγούμενη σχολική φοίτηση, αντίληψη του σχολείου και των εκπαιδευτικών προσφορών στην περιοχή κ.λπ.) και στο συγκεκριμένο πλαίσιο των τάξεων που συμμετέχουν στη συζήτηση (για παράδειγμα, εάν υπάρχουν ιδιαίτερες περιπτώσεις κακουχίας, εάν εξακολουθούν να υφίστανται σοβαρές καταστάσεις διακρίσεων ή συγκρούσεων κ.λπ.). Αυτές οι πληροφορίες επιτρέπουν στους συντονιστές να προσαρμόσουν την κατεύθυνση της συζήτησης στο πλαίσιο ή/και να επικεντρώσουν τη σύγκριση και την έρευνα σε τομείς που θεωρούνται πιο επείγοντες ή/και αναγκαίοι. Γι' αυτόν τον σκοπό, οι συναντήσεις προγραμματισμού με τους «ειδικούς», σχετικά με το κοινωνικό και σχολικό πλαίσιο που διερευνάται, για παράδειγμα με τους εκπαιδευτικούς, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο.

Η σύνθεση της ομάδας

Οι συμμετέχοντες σε μια ομάδα εστίασης συνήθως κυμαίνονται από έξι έως δέκα. Ωστόσο, σε ένα ευαίσθητο θέμα όπως η βία, είναι σημαντικό να διατηρηθεί ο αριθμός των συμμετεχόντων στη συζήτηση σε 8 κατ' ανώτατο όριο μαθητές. Ακόμη και για το προσωπικό του σχολείου, ο αριθμός δεν πρέπει να υπερβαίνει τα 10 άτομα. Σε ορισμένες περιπτώσεις, όταν το περιβάλλον είναι ιδιαίτερα δύσκολο, π.χ. όταν οι συμμετέχοντες στην ομάδα εστίασης έχουν βιώσει γνωστά επεισόδια βίας, είναι σημαντικό να μειωθεί περαιτέρω ο αριθμός των συμμετεχόντων, προκειμένου να εξασφαλιστεί ο απαραίτητος χώρος για να μιλήσουν όλοι οι συμμετέχοντες, να περιορίσουν την πιθανότητα εμφάνισης συγκρούσεων και να επιτρέψουν στους συντονιστές να διαχειριστούν καλύτερα τις συναισθηματικές πτυχές που σχετίζονται με την ανταλλαγή πληροφοριών που σχετίζονται με τη βία.

Η ομάδα εστίασης είναι μια ποιοτική μέθοδος έρευνας. Επομένως, δεν είναι απαραίτητο να αποτελέσει αντιπροσωπευτικό δείγμα. Αυτό σημαίνει ότι τα άτομα που συμμετέχουν στην ομάδα εστίασης δεν πρέπει να είναι αντιπροσωπευτικά ενός πληθυσμού με στατιστική έννοια. Πρέπει μάλλον να ακολουθούν τη λογική της «θεωρητικής σημασίας», εξασφαλίζοντας ότι οι κατηγορίες που θεωρούνται σχετικές με την κατανόηση του φαινομένου αντιπροσωπεύονται επαρκώς (Stagi 2000)⁴. Έτσι η προσεκτική επιλογή των συμμετεχόντων είναι ζωτικής σημασίας.

Ομοιογένεια έναντι ετερογένειας

Λαμβάνοντας υπόψη τη σύνθεση της ομάδας εστίασης, μπορεί να υπάρχουν ερευνητικά ερωτήματα που απαιτούν μια ομοιογενή ομάδα συμμετεχόντων ή άλλα που να μπορούν να απαντηθούν μόνο με την πρόσκληση πολύ ετερογενών ανθρώπων στη συζήτηση. Ωστόσο, είναι επιτακτική ανάγκη όλα τα άτομα που συμμετέχουν στη συζήτηση να έχουν να πουν κάτι για το θέμα, χωρίς να χρειάζεται να έχουν το ίδιο επίπεδο εμπειρίας ή να εκπροσωπούν την ίδια άποψη.

Σε ορισμένες περιπτώσεις:

- ❖ Μπορεί να είναι χρήσιμο να προωθηθεί η εσωτερική ομοιογένεια της ομάδας σε σχέση με την ηλικία και την κοινωνικοοικονομική θέση και όχι οι ρόλοι (για παράδειγμα, στο σχολείο μπορεί να είναι προτιμότερο να μην τοποθετηθούν οι μαθητές/τριες και το διδακτικό προσωπικό μαζί γύρω από το τραπέζι και να ευνοηθούν οι αυτόνομες συζητήσεις μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών συνιστωσών).
- ❖ Μια πιθανή επιλογή είναι να δοθεί προτεραιότητα στην ομοιογένεια σε σχέση με το φύλο, για θέματα στα οποία η ταυτόχρονη παρουσία ανδρών και γυναικών θα μπορούσε να εμποδίσει την ελεύθερη έκφραση.

Στις ομάδες εστίασης για τη βία λόγω φύλου, ο διαχωρισμός με την αναγνώριση των φύλων θα μπορούσε, αφενός, να προωθήσει μεγαλύτερη ελευθερία και αμοιβαία κατανόηση των ειδικών μορφών βίας σε κάθε ένα από τα δύο φύλα. Από την άλλη πλευρά, θα μπορούσε να ενισχύσει έμμεσα ορισμένα στερεότυπα που σχετίζονται με την πολιτιστική εκπροσώπηση του προβλήματος και να αποκλείσει, από τις διαδικασίες μάθησης και ευαισθητοποίησης, το φύλο που δεν συμμετέχει στη συζήτηση. Επομένως, δεν υπάρχει ακριβής συνταγή πέραν του να ευνοηθεί η επιλογή που είναι η πλέον κατάλληλη για το πλαίσιο αναφοράς, σε αυτήν την περίπτωση, το σχολικό πλαίσιο και οι τάξεις στις οποίες διεξάγεται η ομάδα εστίασης. Κατά την αξιολόγηση του ενδεχόμενου συνδυασμού των φύλων των συμμετεχόντων, είναι πάντα χρήσιμη μια προκαταρκτική συζήτηση με τους δασκάλους, τα πρόσωπα επαφής ή τους υπεύθυνους πρότζεκτ των εμπλεκόμενων σχολείων.

Μια πληθώρα διαφορών

Εκτός από τη διάσταση του φύλου, είναι σημαντικό να θεωρηθούν πολλές άλλες πηγές διαφοροποίησης (κοινωνική τάξη, πολιτιστική προέλευση, σεξουαλικός προσανατολισμός - εάν είναι γνωστός ή/και δηλωμένος κ.λπ.) που υπάρχουν στο σχολείο (και, γενικότερα, στη σύγχρονη κοινωνία, η οποία είναι εξ ορισμού πλουραλιστική) και οι οποίες σχετίζονται με την κατανόηση του φαινομένου. Ακόμη και σε αυτές τις περιπτώσεις, η επιλογή να ευνοηθεί η ετερογένεια ή η ομοιογένεια στη σύνθεση των ομάδων εξαρτάται από συγκεκριμένες εκτιμήσεις που συνδέονται με τους στόχους και τα πλαίσια της έρευνας. Για

⁴ cfr. Stagi Luisa, *Il focus group come tecnica di valutazione. Pregi, difetti, potenzialità*, in Rassegna Italiana di Valutazione • n. 20 • ottobre-dicembre 2000

παράδειγμα, μια ετερογενής ομάδα όσον αφορά το κοινωνικό και πολιτιστικό υπόβαθρο έχει πολλά πλεονεκτήματα: επιτρέπει τη σύγκριση των διαδικασιών σκέψης διαφορετικών πολιτισμών ή/και κοινωνικών τάξεων, επισημαίνοντας τις διαφορετικές πολιτιστικές εκφράσεις πολλών μορφών βίας. Επίσης αφήνει ανοιχτό το ενδεχόμενο να αναδειχθούν και να διερευνηθούν κάποιες συγκεκριμένες εμπειρίες βίας κατά των γυναικών που συνδέονται ή/και έχουν υψηλότερη επίπτωση σε ορισμένες χώρες καταγωγής και «πολιτισμούς» (π.χ. ακρωτηριασμός των γεννητικών οργάνων των γυναικών, υποχρεωτικοί γάμοι κ.λπ.)⁵. Στο πρόγραμμα YOUTH FOR LOVE, οι τάξεις που συμμετείχαν στις ομαδικές συζητήσεις χαρακτηρίστηκαν από μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό, κοινωνικό και οικονομικό υπόβαθρο.

Όσον αφορά το ανθρώπινο δυναμικό του σχολείου, η ετερογένεια μπορεί επίσης να εξασφαλιστεί με τη συμμετοχή προσωπικού με διαφορετικούς ρόλους μέσα στο σχολείο. Αυτή η επιλογή έγινε επίσης στο πρόγραμμα YOUTH FOR LOVE.

Οικειότητα έναντι Ανοικειότητας

Ένα άλλο ζήτημα που επηρεάζει τις μεθοδολογικές επιλογές στη σύνθεση των ομάδων αφορά τον βαθμό οικειότητας ή ανοικειότητας των συμμετεχόντων. Η εμπλοκή συμμετεχόντων που δεν γνωρίζονται θα μπορούσε να:

- ❖ Ενισχύσει την προστασία της ιδιωτικής ζωής,
- ❖ Διευκολύνει το άνοιγμα σε θέματα που θεωρούνται «συμβιβαστικά»,
- ❖ Μειώσει την πιθανότητα συμμόρφωσης και να επιβεβαιώσει τα στερεότυπα,
- ❖ Μειώσει τους κινδύνους χειραγώγησης της ομαδικής διαδικασίας (ζαργκόν, σχεσιακή δυναμική και δυναμική εξουσίας, κ.λπ.).

Ωστόσο, βάζοντας μαθητές από διαφορετικές τάξεις του ιδίου σχολείου σε ομάδες, υπάρχει ο κίνδυνος να μην ενεργοποιηθεί η μετατροπή της δυναμικής της ομάδας (έμμεση διαδικασία) σε μια ανταλλαγή ευαίσθητων εμπειριών. Κατά κανόνα, στην περίπτωση των εκπαιδευτικών και του μη εκπαιδευτικού ανθρώπινου δυναμικού, προτιμάται η εθελοντική συμμετοχή στην ομάδα εστίασης. Ο εξαναγκασμός ενός ενήλικα να μοιραστεί προσωπικές εμπειρίες ή να εκτεθεί με άλλον τρόπο σε σχέση με ευαίσθητα ζητήματα θα μπορούσε ακόμη και να είναι αντιπαραγωγικός για την ομαδική δυναμική.

Επίσης, το να φέρει κανείς μαζί ανθρώπους που έχουν ήδη έναν βαθμό ευαισθητοποίησης μπορεί να συμβάλει στην επιτυχή έκβαση της ομάδας εστίασης. Στην περίπτωση μαθητών που ανήκουν στην ίδια τάξη, η εξοικείωση της καθημερινής συζήτησης και του διαλόγου που έχουν ήδη βιώσει στη ζωή στο σχολικό περιβάλλον μπορεί να ενισχυθεί διευκολύνοντας:

- ❖ Την προσέγγιση βαθύτερων επιπέδων συζήτησης γρηγορότερα,
- ❖ Ένα ευρύτερο κλίμα οικειότητας και ελεύθερης ανταλλαγής απόψεων,

⁵ Το ζήτημα της πολιτισμικής διαφοράς είναι εξίσου σημαντικό στη σύνθεση των ομάδων και, στη συνέχεια, στην ανάλυση του περιεχομένου που προκύπτει από την FG ως άλλες θεωρήσεις. Μαζί με άλλες μεταβλητές (π.χ. κοινωνική τάξη), συμβάλλει αποτελεσματικά στη δημιουργία σχολείων και κοινωνικών διαπολιτισμικών πολυμορφιών. Λαμβάνοντας υπόψη τη διαφορετική κοινωνική και πολιτισμική προέλευση των ομάδων εστίασης, μπορούμε να εντοπίσουμε με συνάφεια την πολλαπλότητα των απόψεων λόγω των διαφορετικών προσεγγίσεων, εκφράσεων και τρόπων αντίδρασης στη βία σύμφωνα με διαφορετικές «διαδικασίες σκέψης», πολιτισμικά «μοντέλα», νοοτροπίες και υποκουλτούρες. Η θεώρηση αυτής της πολυπλοκότητας επιτρέπει μεγαλύτερη αναλυτική ακρίβεια. Είναι σημαντικό να διευκρινιστεί ότι το στοιχείο των πολιτισμικών διαφορών δεν πρέπει να αντικειμενοποιείται και δεν πρέπει να θεωρείται μεταβλητή μεταβαλλόμενη με την πάροδο του χρόνου.

- ❖ Ενίσχυση των δεσμών και των φιλικών σχέσεων,
- ❖ Μεγαλύτερη προσοχή και γνώση περισσότερων κοινών ιστοριών ζωής,
- ❖ Δυνατότητα εξουδετέρωσης υφιστάμενων συγκρουσιακών δυναμικών εντός της ομάδας,
- ❖ Την αύξηση της ενσυνείδησης και της ευαισθητοποίησης για τον εαυτό τους και τους άλλους.

Η ανταλλαγή εμπειριών και συμβάντων της ζωής, όταν η διαχείριση και η υποστήριξή τους πραγματοποιείται σωστά με επακόλουθο εκπαιδευτικό έργο, μπορεί να προκαλέσει μια έμμεση διαδικασία που μετατρέπει τη σχεσιακή δυναμική και προωθεί την ευημερία των μαθητών τόσο εντός όσο και εκτός του σχολικού πλαισίου.

Αποφυγή αυτοσχεδιασμού

Κατά την επιλογή των συμμετεχόντων εστίασης είναι επίσης σημαντικό να:

- ❖ Αποφύγετε τη συνύπαρξη μαθητών / σχολικού προσωπικού που έχουν βαθιά ριζωμένες συγκρούσεις, ώστε να μην υπονομεύουν αδικαιολόγητα τη συζήτηση με ζητήματα που σχετίζονται με τις προσωπικές τους σχέσεις, γεγονός που κινδυνεύει να εμποδίσει τη συμμετοχή των άλλων μελών της ομάδας και την έκφραση άλλων γνωμοδοτήσεων,
- ❖ Καταναίμετε, αν είναι γνωστές, τις πιο δύσκολες περιπτώσεις ή εκείνες που παρουσιάζουν ασυνήθιστες καταστάσεις ή εμπειρίες μεταξύ διαφορετικών ομάδων.

Για να ενθαρρυνθεί η συμμετοχή των αγοριών και των κοριτσιών, είναι απαραίτητο να:

- ❖ Πείσετε τους μαθητές ότι αυτό είναι ένα ενδιαφέρον ερευνητικό πρόγραμμα που αξίζει τη συμμετοχή,
- ❖ Τους εξηγήσετε ότι για να προσπαθήσουμε να βελτιώσουμε τη σχολική ζωή χρειαζόμαστε τις απόψεις τους, χρειαζόμαστε να μιλήσουν για τις εμπειρίες τους,
- ❖ Διευκολύνετε τη συμμετοχή επιλέγοντας τρόπους με εύκολη πρόσβαση και ώρες με συμβατότητα με τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες και τις εξωσχολικές υποχρεώσεις των μαθητών.

Μια πιθανή διαδικασία πρόσληψης θα μπορούσε να είναι η διανομή ενός σύντομου φυλλαδίου στο οποίο παρουσιάζεται το έργο, οι στόχοι, η χρήση των δεδομένων. Παρέχετε στους καθηγητές μια συνοπτική παρουσίαση, ώστε να μπορούν να τη διαβάσουν στους μαθητές. Σε αυτήν την παρουσίαση, μπορείτε ήδη να αναφέρετε την ημερομηνία, την ώρα και τον τόπο της ομάδας εστίασης, καθώς και τα προσωπικά στοιχεία επικοινωνίας. Η προκαταρκτική επαφή με τους συμμετέχοντες ή με εκείνους που μεσολαβούν στη σχέση με αυτούς είναι απαραίτητη για την προετοιμασία των μαθητών για τη συνειδητή και παρακινημένη συμμετοχή τους.

Για να ενθαρρυνθεί η συμμετοχή του προσωπικού του σχολείου είναι απαραίτητο να:

- ❖ Τους πείσετε ότι αυτό είναι ένα ενδιαφέρον ερευνητικό πρόγραμμα στο οποίο αξίζει να συμμετάσχουν, επίσης με σκοπό τη βελτίωση των ατομικών παιδαγωγικών / διδακτικών τους δεξιοτήτων
- ❖ Τους εξηγήσετε ότι για να προσπαθήσουμε να βελτιώσουμε τη σχολική ζωή χρειαζόμαστε τις απόψεις τους, χρειαζόμαστε να μιλήσουν για τις εμπειρίες τους και τη σχέση τους με τους μαθητές

- ❖ Διευκολύνετε τη συμμετοχή επιλέγοντας τρόπους με εύκολη πρόσβαση και ώρες με συμβατότητα με τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες και τις εξωσχολικές υποχρεώσεις.

Η διερεύνηση θεμάτων βίας μπορεί να προκαλέσει ισχυρό συναισθηματικό αντίκτυπο, ειδικά εάν αυτή η ευκαιρία δεν είναι πλαισιωμένη και δεν εξηγείται προσεκτικά στους συμμετέχοντες στις ομάδες εστίασης. Προηγούμενη έρευνα αποδεικνύει ότι οι μαθητές είναι πρόθυμοι να συγκριθούν ελεύθερα με τον κόσμο των ενηλίκων όταν είναι ελεύθεροι να προβληματιστούν για τη ζωή τους. Η πρώτη επαφή μαζί τους και με το διδακτικό προσωπικό απλά πρέπει να έχει προετοιμαστεί με ιδιαίτερη λεπτομέρεια.

Κατά κανόνα, αναμένεται τα αγόρια και τα κορίτσια, καθώς και το ανθρώπινο δυναμικό του σχολείου, να έχουν συχνά άμεση εμπειρία με τη βία σε κάποια μορφή.

2.3 Η δημιουργία ενός «ασφαλούς χώρου»

Όταν είστε με την ομάδα των συμμετεχόντων πρέπει να αναπτύξετε αμέσως μια σχέση αμοιβαίας εμπιστοσύνης.

Η στιγμή πριν από την πρώτη ερώτηση είναι κρίσιμη.

Πριν από την έναρξη της ομάδας εστίασης, είναι σημαντικό να καθυστερήσετε τους συμμετέχοντες σχετικά με τους κανόνες προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (και να υπογράψουν το έντυπο συγκατάθεσης για τη διαχείριση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα - δείτε το συνημμένο).

Στην πραγματικότητα, όταν διευκρινίζεται ότι οι πληροφορίες που συλλέγονται θα προστατεύονται και θα παραμείνουν ανώνυμες, ακόμη και στην περίπτωση της δημοσίευσης, αυτό συμβάλλει στη δημιουργία μιας χαλαρής ατμόσφαιρας και καθορίζει τον χώρο/τον χρόνο της ομάδας εστίασης ως προστατευμένο και ασφαλές πλαίσιο. Οι ενδείξεις που περιέχονται στο Εγχειρίδιο κατάρτισης της εκστρατείας Fiocco Bianco⁶ είναι πολύ χρήσιμες γι' αυτό το θέμα. Το Εγχειρίδιο που έχει σχεδιαστεί για εκπαιδευτικούς περιέχει πληροφορίες και προτάσεις για τον τρόπο διεξαγωγής εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων σχετικά με τη βία λόγω φύλου στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Το Εγχειρίδιο δηλώνει ότι «σε αντίθεση με ό, τι συμβαίνει κατά τη διάρκεια ενός κανονικού μαθήματος, ο δάσκαλος, ο συντονιστής της εκστρατείας ή ο μαθητής που ενεργεί ως συντονιστής στην άσκηση ή στην οργάνωση μιας δραστηριότητας επί του θέματος έχει ιδιαίτερα λεπτό ρόλο για τη δημιουργία ενός σωστά προστατευμένου περιβάλλοντος» (σελ. 13-14). Επιπροσθέτως, κατά τον καθορισμό των κανόνων της συζήτησης, είναι σημαντικό να επισημανθεί η εμπιστευτικότητα των περιεχομένων που προκύπτουν από τη συζήτηση.

Κατά κανόνα, κατά τη διαχείριση της ομάδας εστίασης, είναι σημαντικό να διευκρινιστεί ότι η τάξη στην οποία πραγματοποιείται η συνάντηση αποτελεί ένα «ασφαλές και προστατευμένο καταφύγιο», ορίζοντας ένα σαφές εκπαιδευτικό σύμφωνο που συμμερίζονται όλοι οι συμμετέχοντες, σύμφωνα με το οποίο:

- ❖ όλοι είναι υποχρεωμένοι να σέβονται την ιδιωτικότητα αυτών που άκουσαν, έμαθαν, μοιράστηκαν και συζήτησαν κατά τη διάρκεια της συνάντησης της ομάδας εστίασης
- ❖ ο καθένας έχει το καθήκον να σέβεται και να μην κρίνει ό, τι μοιράζονται οι άλλοι, ειδικά σε περιπτώσεις όπου υπάρχει απόσταση μεταξύ των δικών τους εμπειριών ή/και των απόψεων και εμπειριών που εκφράζουν οι υπόλοιποι συμμετέχοντες

⁶ Το εγχειρίδιο είναι διαθέσιμο και μπορείτε να το συμβουλευτείτε ηλεκτρονικά στην ακόλουθη ιστοσελίδα:

https://web.archive.org/web/20090411002021/http://www.fioccobianco.it/testi/pdf/Manuale_DEF_6-12-2007.pdf

- ❖ κάθε συμμετέχων δηλώνει ότι δεν πρέπει να διαδίδει το περιεχόμενο και τις ιστορίες που έχουν προκύψει, οι οποίες δεν περιλαμβάνουν τη δική τους προσωπική εμπειρία
- ❖ κάθε άτομο είναι ελεύθερο να αφήσει τη συζήτηση ανά πάσα στιγμή αν είναι πολύ δύσκολο να διαχειριστεί συναισθηματικά το αναδυόμενο περιεχόμενο.

Το θέμα της βίας (όχι μόνο σχετικά με το φύλο) μπορεί να έχει ισχυρό και απρόβλεπτο συναισθηματικό αντίκτυπο. Οι πιθανές συναισθηματικές αντιδράσεις είναι απρόβλεπτες για τους συντονιστές που αγνοούν τις προηγούμενες ή τρέχουσες εμπειρίες των συμμετεχόντων όσον αφορά άμεση ή έμμεση βία και τις ατομικές τους καταστάσεις. Ο συντονιστής έχει έναν κεντρικό ρόλο στο να βοηθήσει τους συμμετέχοντες να κατανοήσουν ότι η βία μας επηρεάζει όλους και ότι είναι ένα ευρέως διαδεδομένο φαινόμενο στην κοινωνία μας.

Η έκθεση του ISTAT του 2014 αναφέρει ότι, αν και σε σύγκριση με το 2006, ορισμένες μορφές βίας έχουν μειωθεί μεταξύ των πολύ νέων, το ποσοστό των γυναικών που έχουν υποστεί σωματική ή σεξουαλική βία μεταξύ 16 και 24 ετών είναι 27,1% και για τις μαθήτριες 25,9%.

Ακόμη και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το 33% των γυναικών υπέστησαν κάποια μορφή ψυχολογικής ή/και σεξουαλικής βίας και 55% σεξουαλική παρενόχληση και παρενοχλητική παρακολούθηση (και στο χώρο εργασίας)⁷⁷, ένα ευρέως διαδεδομένο φαινόμενο το οποίο πρέπει δυστυχώς να ληφθεί υπόψη κατά τη διεξαγωγή μιας ομάδας εστίασης στα θέματα αυτά.

Η επανάληψη των προγενέστερα συμφωνημένων κανόνων προστασίας και του σεβασμού της ιδιωτικής ζωής κατά τη διάρκεια της συνάντησης της ομάδας εστίασης εξυπηρετεί τόσο τον περιορισμό των περιπτώσεων «παραβίασης» όσο και την αποκάλυψη των ευαίσθητων περιεχομένων που προκύπτουν κατά τη διάρκεια της συζήτησης και τη διατήρηση ενός κλίματος αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των συμμετεχόντων.

Το θέμα της εμπιστευτικότητας και της ιδιωτικής ζωής αφορά προφανώς τους εκπαιδευτικούς, καθώς και τους μαθητές τους, λόγω του διπλού ρόλου τους ως επαγγελματιών και ως ανδρών και γυναικών.

2.4 Ο ρόλος του συντονιστή

Το κύριο καθήκον του συντονιστή είναι να διευκολύνει τη συζήτηση και να ενθαρρύνει τον διάλογο. Το στυλ μπορεί να είναι περισσότερο ή λιγότερο κατευθυντικό, ανάλογα με το τι έχει συμφωνηθεί με τους διοργανωτές της έρευνας. Σε γενικές γραμμές, οι κατευθυντήριες γραμμές της ομάδας εστίασης προσφέρονται ως ένα ημιδομημένο πλαίσιο, ικανό να προσαρμοστεί στις καταστάσεις και τα μεμονωμένα πλαίσια, καθώς και να υποστηρίξει τις προτεραιότητες και ανάγκες που προκύπτουν κατά τη διάρκεια της συζήτησης. Ωστόσο, προσδιορίστηκαν διαφορετικές μέθοδοι διαχείρισης:

- ❖ Μη κατευθυντικό στυλ: ο συντονιστής ανοίγει το θέμα και αφήνει τη συζήτηση να προχωρήσει αυτόνομα, επηρεάζοντάς την μόνο με την υποβολή ερωτήσεων
- ❖ Διαχειριστικό στυλ: ο συντονιστής / συντονιστής έχει στενό έλεγχο τόσο του περιεχομένου όσο και των αλληλεπιδράσεων μεταξύ των συμμετεχόντων.

Κατά κανόνα, ένα σύνολο δεξιοτήτων καλού συντονιστή περιλαμβάνει:

- ❖ Ευελιξία και προσαρμοστικότητα

⁷⁷ EPRS European Parliamentary Research Service March 2018

- ❖ Γνώση του στυλ επικοινωνίας κάποιου
- ❖ Δεξιότητες ακρόασης
- ❖ Επικέντρωση στο έργο και στην αποστολή έρευνας
- ❖ Δεξιότητες παρατήρησης
- ❖ Ικανότητα να απέχει από την ομιλία και να μην παρεμβαίνει για να διορθώσει ή να επαναλάβει
- ❖ Δυνατότητα «scanning»⁸

Σε ομάδες εστίασης που ασχολούνται ειδικά με τη βία, είναι απαραίτητο το άτομο που διαχειρίζεται τη συζήτηση όχι μόνο να γνωρίζει τη βασική βιβλιογραφία του θέματος και το θέμα υπό συζήτηση, αλλά επίσης να αντιλαμβάνεται τις κοινωνικές και συναισθηματικές πτυχές του φαινομένου και να έχει εξοικείωση με τις πρακτικές και μεθόδους για τη πρόληψη της βίας. Αυτό διευκολύνει την αντιμετώπιση των πιθανών εμπειριών βίας κατά την εμφάνισή τους. Ωστόσο, προκειμένου να τηρηθεί η ερευνητική αποστολή του προγράμματος, είναι σημαντικό ο ρόλος του «συντονιστή» να μην υπερσχύει του ρόλου του ερευνητή. Οι ειδικές δεξιότητες που σχετίζονται με τη βία επιτρέπουν επίσης στον συντονιστή να αποφύγει καταστάσεις επανειλημμένης θυματοποίησης ή δευτερογενούς θυματοποίησης. Η δευτερογενής θυματοποίηση που απαγορεύεται ρητά από το άρθρο 18 της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης (2011), μπορεί να οριστεί ως «η κατάσταση περαιτέρω πόνου και προσβολών που βιώνει το θύμα σε σχέση με μια στάση ανεπαρκούς προσοχής ή αμέλειας από τις επίσημες αρχές ελέγχου, στη φάση παρέμβασής τους, και εκφράζεται στις περαιτέρω ψυχολογικές συνέπειες που υφίσταται το θύμα»⁹. Συχνά προκύπτει δευτερογενής θυματοποίηση σε επαφή με τους φορείς, όπου το θύμα αισθάνεται αναγκασμένο να διηγηθεί τη δική του εμπειρία βίας με επακόλουθα αποτελέσματα επανάληψης και ενίσχυσης του πόνου και της εμπειρίας.

Οι διαδικασίες δευτερογενούς θυματοποίησης χαρακτηρίζονται συχνά από την αδυναμία να ικανοποιηθούν οι ατομικές ανάγκες, η ευαισθησία και τα όρια που αναβιώνουν στο μυαλό τους όσοι υπέφεραν από τη βία όταν μοιράζονται την ιστορία της δικής τους εμπειρίας. Επομένως, είναι σημαντικό ο συντονιστής της ομάδας εστίασης να μπορεί να αντιλαμβάνεται το συναισθηματικό μέτρο του αφηγητή, να μην κρίνει αλλά να εκφράζει εγγύτητα, αναγνωρίζοντας τη δύναμη του αφηγητή και ευνοώντας τυχόν αιτήματα για απομάκρυνση από την ομαδική εργασία¹⁰.

Η ανταλλαγή προσωπικών εμπειριών, αν και η διαχείρισή τους είναι δύσκολη, είναι απαραίτητη και εμπλουτιστική. Η αξιοποίηση των εμπειριών τόσο της άμεσης όσο και της έμμεσης βίας είναι σημαντική όχι μόνο για διερευνητικούς και ερευνητικούς σκοπούς, αλλά και για την ενεργοποίηση ατομικών και συλλογικών διαδικασιών και διαδικασιών για τον επαναπροσδιορισμό της βίας, είτε ως θύμα, είτε ως θύτης είτε ως παρατηρητής. Πρόκειται για την εξεύρεση χώρου για την αναγνώριση και την αναφορά της βίας χωρίς επίκριση, για την προσέγγιση της βίας χωρίς να δίνεται τροφή σε ψευδείς προσδοκίες για εύκολες λύσεις, για την απόδοση σε αυτή ενός νοήματος χρησιμοποιώντας μια κοινή γλώσσα, που αναδύεται από το πλαίσιο της καθοδηγούμενης συζήτησης.

⁸ Σε αυτήν την περίπτωση, ο αγγλικός όρος “scanning” υποδεικνύει την ικανότητα αντίληψης και κατανόησης των συγκεκριμένων νοημάτων κάθε πλαισίου, αναγνώρισης και κωδικοποίησης των χαρακτηριστικών και μετασχηματισμών του περιβάλλοντος στο οποίο λειτουργεί.

⁹ *La vittimizzazione secondaria: ambiti di ricerca, teorizzazioni e scenari*, Giovanna Fanci, Rivista di Criminologia, Vittimologia e Sicurezza – Vol. V – N. 3 – Settembre-Dicembre 2011, p. 54.

¹⁰ “*Manuale per la formazione del Fiocco Bianco*”

Η αναφορά στη βία και η ενεργοποίηση διαδικασιών επαναπροσδιορισμού και συνειδητοποίησης λαμβάνουν χώρα μέσα σε μια εκπαιδευτική σχέση αμοιβαίου σεβασμού που μπορεί να ενεργοποιήσει επακόλουθες διαδικασίες ατομικής και σχολικής ευαισθητοποίησης και μετασχηματισμού. Αυτό θα το αναλάβουν στο σχολικό πλαίσιο οι υπεύθυνοι για τη διεξαγωγή του προγράμματος και οι εκπαιδευτικοί, προχωρώντας στις κατάλληλες ενέργειες σε συνέργεια με τους θεσμούς και τις υπηρεσίες που σχετίζονται με τη βία στην περιοχή.

Στο τέλος της ομάδας εστίασης, είναι σημαντικό να δοθούν στους συμμετέχοντες χρήσιμες διευθύνσεις των κέντρων πρόληψης της βίας ή άλλων τοπικών υπηρεσιών που ασχολούνται με διάφορους τρόπους με τη βία λόγω φύλου στην περιοχή.

3. Πρακτικές κατευθύνσεις

3.1 Οργάνωση μιας ομάδας εστίασης

Πριν φτάσετε στο σχολείο ή οπουδήποτε θα πραγματοποιηθεί η ομάδα εστίασης, είναι απαραίτητο να:

- ❖ Εξασφαλίσετε τις απαραίτητες εγκρίσεις/άδειες, όπου απαιτούνται, για την πραγματοποίηση της ομάδας εστίασης
- ❖ Απομνημονεύσετε τις ερωτήσεις της ομάδας εστίασης και έχετε ένα τυπωμένο αντίγραφο της περίληψης
- ❖ Ζητήσετε επαρκή χώρο. Απαιτήσεις: η αίθουσα θα πρέπει να είναι ήσυχη με τις καρέκλες τοποθετημένες γύρω από ένα τραπέζι
- ❖ Εάν χρειάζεται, ένα τραπέζι για τον βοηθό της ομάδας εστίασης
- ❖ Έχετε φυλλάδια, τα οποία θα διανεμηθούν στο τέλος της ομάδας εστίασης, με τα στοιχεία επικοινωνίας για χρήσιμες τοπικές υπηρεσίες που σχετίζονται με τη βία ώστε να επικοινωνούν σε περίπτωση ανάγκης.

Στο σχολείο, πριν από τη συνάντηση με τους συμμετέχοντες:

- ❖ Προετοιμάστε την αίθουσα και στη συνέχεια τοποθετήστε τις καρέκλες γύρω από το τραπέζι.
- ❖ Προετοιμάστε τη συσκευή εγγραφής (βεβαιωθείτε ότι οι μπαταρίες είναι καινούριες). Τοποθετήστε φύλλα, σημειώσεις Post-it, ετικέτες ονομάτων, στυλό και οτιδήποτε άλλο μπορεί να χρειαστείτε κατά τη διάρκεια της συνάντησης.

Κατά την άφιξη των συμμετεχόντων:

- ❖ Συμπληρώστε τα έντυπα δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και ιδιωτικού απορρήτου (πρέπει πάντα να συμφωνείτε με τα σχολεία σχετικά με τον τρόπο διαχείρισης των εντύπων ιδιωτικού απορρήτου). Όπου εμπλέκονται ανήλικοι, είναι υποχρεωτική η πρώτη αποστολή των εντύπων στους γονείς ή τους κηδεμόνες)
- ❖ Δημιουργήστε μια χαλαρή και φιλική ατμόσφαιρα ενώ περιμένετε να ξεκινήσετε.

Οι συμμετέχοντες πρέπει να φτάσουν μαζί. Ενώ περιμένετε τις καθυστερημένες αφίξεις, μιλήστε για ουδέτερα ζητήματα. Αποφασίστε εκ των προτέρων πόση ώρα είστε πρόθυμοι να περιμένετε για όσους έχουν καθυστερήσει.

N.B. Πριν από την έναρξη της ομάδας εστίασης, είναι σημαντικό να προσδιορίσετε ότι:

- ❖ όλες οι πληροφορίες που συλλέγονται θα προστατεύσουν την ανωνυμία των συμμετεχόντων, ακόμη και σε περίπτωση δημοσίευσης.
- ❖ η τάξη στην οποία λαμβάνει χώρα η ομάδα εστίασης είναι ένα «ασφαλές καταφύγιο» με σαφή εκπαιδευτική συμφωνία για όλους τους συμμετέχοντες, για τους οποίους:

- ο καθένας υποχρεούται να σέβεται το απόρρητο για όλα αυτά που ακούγονται, μαθαίνονται, μοιράζονται και συζητούνται κατά τη διάρκεια της ομάδας εστίασης
- κάθε συμμετέχων δηλώνει ότι δεν πρέπει να διαδίδει το περιεχόμενο και τις ιστορίες που προκύπτουν, οι οποίες δεν αφορούν την προσωπική τους εμπειρία
- κάθε άτομο είναι ελεύθερο να εγκαταλείψει τη συζήτηση ανά πάσα στιγμή αν είναι πολύ δύσκολο να διαχειριστεί συναισθηματικά το αναδυόμενο περιεχόμενο.

Ξεκινήστε την Ομάδα Εστίασης:

Ενεργοποιήστε τη συσκευή ηχογράφησης και τοποθετήστε την στο κέντρο του τραπεζιού.

Προσδιορίστε:

- ❖ τον τρόπο και τον λόγο επιλογής των συμμετεχόντων
- ❖ το γενικό θέμα της συζήτησης
- ❖ τη χρήση της συσκευής ηχογράφησης και των πληροφοριών
- ❖ το πλαίσιο εντός του οποίου πραγματοποιείται η συνάντηση
- ❖ ότι οι απόψεις όλων είναι σημαντικές
- ❖ ότι όλοι πρέπει να έχουν την ευκαιρία να μιλήσουν
- ❖ ότι ο καθένας μπορεί να εκφράσει τη διαφωνία με τις ιδέες που εκφράζουν οι άλλοι, ενώ σέβεται διαφορετικές ιδέες από τις δικές του
- ❖ ότι όλοι είναι ελεύθεροι να θέτουν στους συντονιστές και τους άλλους συμμετέχοντες τις ερωτήσεις τους
- ❖ ότι ο συντονιστής θα φέρει τα θέματα στην προσοχή της ομάδας, η οποία καλείται να τα συζητήσει ελεύθερα, περισσότερο μεταξύ της ομάδας παρά με τον συντονιστή
- ❖ ότι κανείς δεν είναι υποχρεωμένος να μιλήσει: ο καθένας είναι ελεύθερος να παρέμβει εάν και όταν το επιθυμεί
- ❖ ότι δεν θα μιλούν ταυτόχρονα, έτσι ώστε όλες οι πληροφορίες να μπορούν να καταγράφονται με σαφήνεια
- ❖ ότι κάθε άτομο είναι ελεύθερο να εγκαταλείψει τη συζήτηση ανά πάσα στιγμή αν νιώθει άβολα με το να συνεχίσει να είναι μέρος αυτής.

3.2 Ανάλυση και κωδικοποίηση των δεδομένων

Ως εργαλείο ποιοτικής έρευνας, οι ομάδες εστίασης καθιστούν δυνατή τη συλλογή άφθονων και πολύτιμων πληροφοριών σχετικά με ένα θέμα: μπορεί να προσφέρει μια πολύ πλούσια ποιοτική βάση δεδομένων. Συχνά οι σημειώσεις του συντονιστή, οι εντυπώσεις και οι αναλύσεις του είναι χρήσιμες. Μια σωστή ανάλυση απαιτεί μερική ή επιλεκτική μετεγγραφή, στην οποία μετεγγράφονται μόνο οι σημαντικότερες πληροφορίες για ερευνητικούς σκοπούς ή μια πλήρης μετεγγραφή των ηχογραφήσεων. Γενικά, η ανάλυση περιεχομένου χωρίζεται σε:

- ❖ Θεματική ανάλυση: εντοπίζονται ορισμένες αναλυτικές κατηγορίες που αντιστοιχούν στις απόψεις και τις θέσεις που εκφράζουν οι συμμετέχοντες (Gobo 2005: 73). Αυτές οι κατηγορίες προσδιορίζουν, βάσει ερμηνευτικών κατευθυντήριων γραμμών, το φάσμα απόψεων που προέκυψαν.

- ❖ Ανάλυση της συνομιλίας και της διαδραστικής δυναμικής: αυτές αποκαλύπτουν τον τρόπο με τον οποίο οι συμμετέχοντες αλληλεπιδρούν, δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο εκφράζουν σε βάθος θέματα στην ομάδα εστίασης. Αυτή η ανάλυση μπορεί να ευνοήσει τόσο τις επίσημες όσο και τις ουσιαστικές προσεγγίσεις.
- ❖ Η σημειολογική ανάλυση: ανάλυση της σημασίας των στοιχείων που συλλέχθηκαν, κατανόηση του περιεχομένου και του τρόπου με τον οποίο αυτό κωδικοποιείται.

Μια προκαταρκτική ανασκόπηση του συλλεχθέντος περιεχομένου μπορεί να πραγματοποιηθεί καθώς προχωρά η ομάδα εστίασης (Krueger 2002). Γι' αυτόν τον σκοπό, κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής της ομάδας εστίασης, ο συντονιστής μπορεί να:

- ❖ Διευκρινίσει αντιφατικές και συγκεχυμένες παρατηρήσεις κατά τη διάρκεια της συζήτησης.
- ❖ Εξηγήσει κωδικοποιημένες συνεισφορές
- ❖ Ρωτήσει κάθε συμμετέχοντα/ κάθε συμμετέχουσα ποια θέματα θεωρεί πιο συναφή
- ❖ Συνοψίσει τα βασικά σημεία και να τα μοιραστεί με τους συμμετέχοντες

Αμέσως μετά την ομάδα εστίασης, είναι σημαντικό να:

- ❖ Βεβαιωθείτε ότι τα πάντα έχουν καταγραφεί σωστά
- ❖ Ονομάσετε το αρχείο της εγγραφής
- ❖ Σχεδιάσετε ένα διάγραμμα της διάταξης των καθισμάτων των συμμετεχόντων γύρω από το τραπέζι
- ❖ Σημειώστε: κύριες εντυπώσεις από τα πρακτικά της ομάδας εστίασης, πιο συχνά αναφερόμενα θέματα, ιδέες και στοχαστικές παρατηρήσεις
- ❖ Διοργανώστε μια σύντομη ενημέρωση με τον βοηθό της ομάδας εστίασης (εάν υπάρχει)
- ❖ Συλλέξτε μεθοδολογικά και να αποθηκεύσετε τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν και τα υλικά που συλλέχθηκαν κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής συνεδρίας (χρησιμοποιημένα post-it, κατανεμημένα υλικά κ.λπ.)
- ❖ Αντιστοιχίστε και συγκρίνετε με άλλες ομάδες εστίασης που διεξάγονται με τον ίδιο στόχο, στο ίδιο πλαίσιο (π.χ. ομάδες εστίασης που πραγματοποιούνται στο ίδιο σχολείο)

Στην επόμενη φάση είναι απαραίτητο να:

- ❖ αντιγράψετε ή δημιουργήσετε αντίγραφα ασφαλείας των εγγραφών σε υπολογιστή.
- ❖ απομαγνητοφωνήσετε τις συνομιλίες της ομάδας εστίασης
- ❖ ακούσετε τις εγγραφές για δεύτερη φορά, να ανατρέξετε στις σημειώσεις που κρατήσατε στο πεδίο, να επαναλάβετε τις σημειώσεις απομαγνητοφώνησης
- ❖ προετοιμάσετε ερμηνευτικές οδηγίες και οδηγίες κωδικοποίησης δεδομένων
- ❖ συντάξτε μια αναφορά για κάθε μεμονωμένη ομάδα εστίασης που να αναφέρει τις απαντήσεις των συμμετεχόντων για κάθε ερώτηση, εμπλουτίζοντας, αν είναι απαραίτητο, με υποσημειώσεις,
- ❖ συγκρίνετε τις αναφορές με εκείνες που έχουν συνταχτεί από άλλους ερευνητές, εάν υπάρχουν

Μετά την αποκωδικοποίηση των δεδομένων, προβείτε σε:

- ❖ ανάλυση των παρατηρήσεων που προέκυψαν από όλες τις ομάδες εστίασης, οι οποίες διατυπώθηκαν στην έρευνα πεδίου
- ❖ σύγκριση των αποτελεσμάτων σύμφωνα με τις κατηγορίες ανάλυσης ή κωδικοποίησης
- ❖ επισήμανση των κύριων θεμάτων ή των ερωτήσεων
- ❖ ανάπτυξη ταξινόμησης ή αναλυτικών μοντέλων
- ❖ αναλυτική περιγραφή των αποτελεσμάτων, συμπεριλαμβανομένης της χρήσης πρόσθετων σημειώσεων

Τέλος, δημιουργείτε μια τελική αναφορά, μια συνολική σύνθεση, η οποία θα παρουσιάζει τα κύρια αποτελέσματα. Η σειρά των ενοτήτων της έκθεσης συνήθως ακολουθεί τη σειρά με την οποία συζητήθηκαν τα διάφορα θέματα κατά τη διάρκεια της ομάδας εστίασης, σύμφωνα με τη δομή της.

Παράρτημα 1 Περίγραμμα ομάδας εστίασης με μαθητές: ένα παράδειγμα

Η κατεύθυνση της ομάδας εστίασης ποικίλλει ανάλογα με την ερευνητική αποστολή: γενικά, δεν είναι δυνατόν να δοθούν περιοριστικές κατευθύνσεις σχετικά με τα ερωτήματα που θα συμπεριληφθούν στη συζήτηση διότι συνδέονται με τις ερωτήσεις που θέλουμε να διερευνήσουμε χρησιμοποιώντας το εργαλείο της ομάδας εστίασης. Αυτό το περίγραμμα για τις ομάδες εστίασης με μαθητές έχει ως στόχο να αποτελέσει ένα ημιδομημένο πλαίσιο, το οποίο θα προσαρμοστεί κατά περίπτωση ανάλογα με τα διάφορα ζητήματα που μπορεί να ανακύψουν και τις απαντήσεις των συμμετεχόντων κατά τη διάρκεια της συζήτησης.

Στο YOUTH FOR LOVE, το προσχέδιο χωρίστηκε σε τρεις ευρύτερες θεματικές περιοχές:

- ❖ εμπειρίες βίας, ιδίως εκείνες που έλαβαν χώρα στο σχολικό πλαίσιο,
- ❖ αντίληψη του σχολείου ως ασφαλούς ή μη ασφαλούς περιβάλλοντος,
- ❖ πρωτοβουλίες και υπηρεσίες που εφαρμόζει ή μπορεί να εφαρμόσει το σχολείο για την πρόληψη, τη διαχείριση και την επίλυση της βίας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ (εκτιμώμενος χρόνος 5 λεπτά)

Ευχαριστώ που είστε εδώ. Όπως γνωρίζετε, σας προσκαλέσαμε να συμμετάσχετε σε μια ομάδα εστίασης (μια ομαδική συζήτηση) σχετικά με τους νέους, τη βία και το σχολικό πλαίσιο. Είμαι ερευνητής / συντονιστής που εργάζεται για *(εισάγετε τον οργανισμό για τον οποίο ο ερευνητής/ συντονιστής εργάζεται)*.

Ασχολούμαι με τους νέους και τη βία λόγω φύλου. Ο στόχος μου είναι να συντονίσω τον διάλογο μεταξύ διαφορετικών απόψεων και την ομαδική συζήτηση. Από την άποψη αυτή, πρέπει να θέσουμε ορισμένους κανόνες. Για να γίνει η συζήτηση πιο ομαλή, προτείνω να απευθυνόμαστε ο ένας στον άλλο με τα μικρά μας ονόματα. Το όνομά μου είναι *(ΟΝΟΜΑ)*. (Γράψτε και επισυνάψτε μια ετικέτα με το όνομά σας στο πουκάμισό σας).

Πρόκειται για ένα ερευνητικό πρόγραμμα που ασχολείται με τους νέους, τη βία και το σχολικό πλαίσιο, χρηματοδοτούμενο με πόρους της ΕΕ.

Αυτή η ομάδα εστίασης είναι μια συζήτηση σχετικά με μια ποικιλία θεμάτων. Θα διαρκέσει 1 ώρα και 30 λεπτά. Δεν πρόκειται να κάνουμε διαλείμματα: αν χτυπήσει το κουδούνι ή υπάρχει προγραμματισμένη διακοπή, σας παρακαλώ να παραμείνετε εδώ. Μετά την ομάδα εστίασης, θα έχετε λίγα λεπτά πριν επιστρέψετε στην αίθυσά σας.

Είστε όλοι μαθητές σε αυτό το σχολείο, από διαφορετικές τάξεις. Έχετε επιλεγεί να συμμετάσχετε σε αυτή τη συνάντηση, επειδή η εμπειρία σας είναι ένα σημαντικό κίνητρο για εμάς. Δεν είστε υποχρεωμένοι να μείνετε. Αν αισθανθείτε άβολα, μπορείτε να φύγετε.

Μας ενδιαφέρει η άποψή σας, οπότε μας ενδιαφέρει να ακούσουμε τις απόψεις όλων σας και καθενός από εσάς. Η συζήτησή μας θα καταγραφεί, διότι είναι δύσκολο να βασιστούμε μόνο στη μνήμη και, πάνω απ' όλα, επειδή θέλουμε να είμαστε σε θέση να εξετάσουμε προσεκτικά όλες τις απόψεις που εκφράζετε.

Είμαστε οι μόνοι που θα ακούσουμε τις πλήρεις ηχογραφήσεις, στη συνέχεια θα γίνουν ανώνυμες. Στις δημοσιεύσεις που ακολουθούν, θα χρησιμοποιήσουμε πλασματικά ονόματα και δεν θα προσδιορίσουμε το σχολείο.

Ας κάνουμε μια συμφωνία: συμφωνούμε να προστατεύσουμε ό, τι λέμε εδώ. Θέλουμε αυτό να είναι ένα ασφαλές μέρος. Ζητάμε επίσης από εσάς να σεβαστείτε αυτό που λέει ο καθένας μας εδώ και να μη μιλήσετε γι' αυτό έξω από εδώ. Σας ζητώ επίσης να μη μιλήσετε για γεγονότα που δεν σας αφορούν, αλλά αφορούν άλλους που είναι εδώ, γιατί αν θέλουν να εκφραστούν οι ίδιοι, είναι σωστό να μπορούν.

Οι μόνοι κανόνες: μη μιλάτε ταυτόχρονα. Αν θέλετε να διευκρινίσετε τι λέει ο συμμαθητής σας ή αν διαφωνείτε, θέστε ο ένας στον άλλον ερωτήσεις! Και μην ξεχνάτε: Συστήνω ιδιαίτερα να προστατευθείτε, δηλαδή να αποφύγετε να μιλάτε για το περιεχόμενο που κοινοποιείται σε αυτή τη συζήτηση εκτός αυτού του πλαισίου (οι κανόνες της ιδιωτικής ζωής και του προηγούμενου συμφωνημένου εκπαιδευτικού συμφώνου μπορούν να αναφερθούν σε αυτό το θέμα).

Έχετε ερωτήσεις;

Μπορείτε να κάνετε μια σύντομη παρουσίαση του εαυτού σας και να κολλήσετε μια ετικέτα με το όνομά σας στο πουκάμισό σας;

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ / ΠΕΡΙΓΡΑΦΜΑ ΘΕΜΑΤΙΚΩΝ

Πρώτη ενότητα (εκτιμώμενος χρόνος 25 λεπτά)

1. Ας φανταστούμε ότι στην εμπειρία σας, όπως και στην εμπειρία όλων, πρέπει ή έπρεπε να αντιμετωπίσετε κάποια μορφή βίας. Μπορείτε να μας πείτε για αυτά τα επεισόδια βίας, τόσο εντός όσο και εκτός του σχολικού περιβάλλοντος;

Προτείνω, εάν θέλετε να μιλήσετε για επεισόδια που δεν σας αφορούν άμεσα, να μη χρησιμοποιήσετε τα ονόματα των πρωταγωνιστών, ώστε να μην παραβιάσετε το απόρρητό τους.

Θα θέλαμε να σας ζητήσουμε να σκεφτείτε τα επεισόδια που έρχονται στο μυαλό σας. Γράψτε τα σε αυτά τα Post-it. Περιγράψτε τον τύπο της βίας που διαπράχθηκε, βίωσε ή παρατηρήθηκε. Ένα επεισόδιο για κάθε Post-it. Αφιερώστε 5 λεπτά.

(Η ερώτηση είναι μια ανοιχτού τύπου ερώτηση: μπορούν να μοιραστούν με τους υπολοίπους διάφορα είδη βίας, οτιδήποτε τους έρχεται στο μυαλό. Θα είναι δουλειά του συντονιστή να εξετάσει τα παραδείγματα σε μεγαλύτερο βάθος και με λεπτομέρεια. Στην αρχή, μπορείτε να ξεκινήσετε με κάποια «ελεύθερη συσχέτιση»).

Λοιπόν, τώρα που τελειώσατε, επιτρέψτε μου να σας ζητήσω να τοποθετήσετε το post-it σε αυτό το φύλλο στη μέση του τραπεζιού, ένα κάθε φορά και να μας πείτε για το επεισόδιο και το είδος της βίας.

Εάν δεν εμφανίζονται λεπτομέρειες από την ιστορία των αγοριών / κοριτσιών, χρησιμοποιήστε τις παρακάτω ερωτήσεις για να μπειτε σε περισσότερες λεπτομέρειες:

- ❖ Ελέγξτε πού έλαβε χώρα η βία. Επικεντρωθείτε στο τι συνέβη στο σχολείο.
- ❖ Ελέγξτε ποιος, από τους παρόντες, γνωρίζει την περίπτωση που αναφέρθηκε.
- ❖ Επαληθεύστε αν η βία έχει διαπραχθεί ή έχει βιωθεί.
- ❖ Επαληθεύστε το φύλο. Οι συμμετέχοντες πιστεύουν ότι το φύλο ήταν παράγοντας;
- ❖ Επαληθεύστε τη βία μεταξύ των γενεών. Υπάρχει διαγενεακή διάσταση;
- ❖ Ελέγξτε την πολιτιστική προέλευση. Ο ρατσισμός είναι παράγοντας;
- ❖ Επαληθεύστε την κοινωνική και οικονομική κατάσταση
- ❖ Αναπηρία;
- ❖ Σεξουαλικός προσανατολισμός
- ❖ Εξωτερική εμφάνιση;

Δεύτερη ενότητα (εκτιμώμενος χρόνος: περίπου 20 λεπτά)

Αφού συλλέξετε όλες τις ιστορίες βίας, επιλέξτε δύο ή τρεις περιπτώσεις για να συζητήσετε πιο αναλυτικά. Προσδιορίστε ότι οι υπό συζήτηση περιπτώσεις θα αφορούν τη βία που διαπράττεται ή βιώνεται από τους μαθητές. Τα κριτήρια για την επιλογή των περιπτώσεων προς διερεύνηση είναι:

- ❖ περιπτώσεις για τις οποίες οι περισσότεροι συμμετέχοντες γνωρίζουν
- ❖ διαφοροποίηση μεταξύ των περιπτώσεων όσο το δυνατόν περισσότερο. Στη συνέχεια επιλέξτε:
- ❖ περιπτώσεις στις οποίες συμμετέχουν περισσότεροι άνθρωποι, περισσότεροι παράγοντες που ενεργούν στο πλαίσιο του εν λόγω σχολείου
- ❖ μια περίπτωση που συνεπάγεται βία και συγκρούσεις μεταξύ «συνομηλίκων»
- ❖ μια περίπτωση που αφορά επεισόδια βίας μεταξύ γενεών

Μετά την επιλογή των περιπτώσεων, προχωρήστε στο δεύτερο ερώτημα.

2. Αυτά τα (δύο / τρία) επεισόδια συνέβησαν στο σχολείο. Οι περισσότεροι από εσάς τα γνωρίζετε, αλλά ίσως όχι όλοι. Μπορείτε να τα περιγράψετε αναλυτικά; *(Οι ερωτήσεις απευθύνονται σε όλους, ένα επεισόδιο επιλέγεται κάθε φορά).*

- ❖ Έχετε μιλήσει σε κανέναν για αυτό *(Ελέγξτε καθηγητές / φίλους / ψυχολόγους στο σχολείο)*;
- ❖ Πώς αισθανθήκατε;
- ❖ Ποιος παρενέβη και πώς;
- ❖ Κατά κανόνα, σχετικά με καταστάσεις όπως αυτή, τι μπορεί να γίνει για την καλύτερη διαχείρισή τους;
- ❖ Τι θα μπορούσαν οι δάσκαλοι να κάνουν διαφορετικά, για να αντιμετωπίσουν καλύτερα την κατάσταση και να διαχειριστούν καλύτερα τους συμμετέχοντες;

Εδώ είναι σημαντικό να παροτρύνετε να ακουστούν διαφορετικές εξιστορήσεις των επιλεγμένων επεισοδίων και να επαληθεύσετε την αντίληψη των συμμετεχόντων για το πώς το σχολείο αντέδρασε σε αυτά.

Τρίτη ερώτηση: εκτιμώμενος χρόνος (20 λεπτά)

3. Υπό το φως αυτών που μας είπατε:

- ❖ Όταν βρίσκεστε στο σχολείο, αισθάνεστε ότι βρίσκεστε σε ασφαλή χώρο ή είστε πάντα σε εγρήγορση;
- ❖ Από αυτά που γνωρίζετε, πώς προετοιμάστηκε το σχολείο για την πρόληψη ή/και τη διαχείριση της βίας;
- ❖ Υπάρχουν μαθήματα/ εκπαιδευτικά προγράμματα σχετικά με την ισότητα των φύλων;
- ❖ Αν ναι, τι πιστεύετε γι' αυτά;
- ❖ Πείτε μας ένα καλό και ένα κακό στοιχείο που αποκομίσατε από το πρόσφατο εκπαιδευτικό πρόγραμμα που πραγματοποιήσατε εδώ στο σχολείο.

Γνωρίζετε τις εσωτερικές σχολικές ή/και τοπικές υπηρεσίες που ασχολούνται με τη διαχείριση και επίλυση περιπτώσεων βίας;

Εάν ήσασταν μάρτυρας ή βιώνετε μια πράξη βίας, με ποιον θα προτιμούσατε να μιλήσετε γι' αυτό;

Τέταρτη ερώτηση: εκτιμώμενος χρόνος (20 λεπτά)

4. Εάν είχατε ένα μαγικό ραβδί: ποιες λύσεις θα θέλατε να δημιουργήσετε για το σχολείο έτσι ώστε να αποτρέψετε και να διαχειριστείτε τη βία;

ΚΛΕΙΣΙΜΟ Ομάδας εστίασης

Λαμβάνοντας υπόψη τα ζητήματα που θέλαμε να αντιμετωπίσουμε, δηλαδή τη βία που διαπράττεται ή βιώνεται εντός και εκτός των σχολικών μονάδων, νομίζετε ότι έχουμε ξεχάσει κάτι; Υπάρχει κάτι άλλο που θέλετε να προσθέσετε;

Πριν να αποχαιρετίσουμε, ας θυμηθούμε τι είπαμε στην αρχή της συνάντησής μας:

- ❖ οι πληροφορίες που συλλέγονται θα προστατεύονται και θα παραμένουν ανώνυμες, ακόμη και σε περίπτωση δημοσίευσης.
- ❖ η τάξη στην οποία πραγματοποιήθηκε η συνάντησή μας είναι ένα «ασφαλές καταφύγιο» με σαφές εκπαιδευτικό σύμφωνο σύμφωνα με το οποίο:
- ❖ όλοι συμφώνησαν να σεβαστούν την ιδιωτικότητα όσων άκουσαν, έμαθαν, μοιράστηκαν και συζητήσαν κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής συνεδρίας
- ❖ κάθε συμμετέχων επιβεβαίωσε ότι δεν θα διαδώσει περιεχόμενο και ιστορίες που προέκυψαν εδώ και που δεν αφορούν την προσωπική του εμπειρία.

Όλοι βασιζόμαστε στην πλήρη συνεργασία σας.

Τώρα θα σας δώσω ενημερωτικό υλικό σχετικά με τις υπηρεσίες στην περιοχή σας για την πρόληψη της βίας και την παροχή βοήθειας σε εκείνους που είναι θύματά της.

(Δώστε σε κάθε συμμετέχοντα ένα αντίγραφο.)

Παράρτημα 2 Περίγραμμα ομάδας εστίασης με εκπαιδευτικούς: ένα παράδειγμα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ (εκτιμώμενος χρόνος 5 λεπτά)

Ευχαριστώ που είστε εδώ. Όπως γνωρίζετε, σας προσκαλέσαμε να συμμετάσχετε σε μια ομάδα εστίασης (μια ομαδική συζήτηση) σχετικά με τους νέους, τη βία και το σχολικό πλαίσιο.

Είμαι ερευνητής / συντονιστής που εργάζεται για (εισάγετε τον οργανισμό για τον οποίο ο ερευνητής/ συντονιστής εργάζεται). Ασχολούμαι με τους νέους και τη βία λόγω φύλου. Ο στόχος μου είναι να συντονίσω τον διάλογο μεταξύ διαφορετικών απόψεων και την ομαδική συζήτηση. Από την άποψη αυτή, πρέπει να θέσουμε ορισμένους κανόνες. Για να γίνει η συζήτηση πιο ομαλή, προτείνω να απευθυνόμαστε ο ένας στον άλλο με τα μικρά μας ονόματα. Το όνομά μου είναι (ΟΝΟΜΑ). (Γράψτε και επισυνάψτε μια ετικέτα με το όνομά σας στο στήθος σας).

Πρόκειται για ένα ερευνητικό πρόγραμμα που ασχολείται με τους νέους, τη βία και το σχολικό πλαίσιο που χρηματοδοτείται με πόρους της ΕΕ.

Αυτή η ομάδα εστίασης είναι μια συζήτηση σχετικά με μια ποικιλία θεμάτων. Θα διαρκέσει 1 ώρα και 30 λεπτά. Δεν πρόκειται να κάνουμε διαλείμματα. Μετά την ομάδα εστίασης, θα έχετε λίγα λεπτά πριν συνεχίσετε την εργασία σας.

Είστε όλοι καθηγητές σε αυτό το σχολείο, με διαφορετικές ειδικότητες. Έχετε επιλεγεί να συμμετάσχετε σε αυτή τη συνάντηση επειδή... (ΛΟΓΟΣ). Δεν είστε υποχρεωμένοι να μείνετε. Αν αισθανθείτε άβολα, μπορείτε να φύγετε.

Μας ενδιαφέρει η άποψή σας, οπότε μας ενδιαφέρει να ακούσουμε τις απόψεις όλων σας και καθενός από εσάς. Η συζήτησή μας θα καταγραφεί, διότι είναι δύσκολο να βασιστούμε μόνο στη μνήμη και, πάνω απ' όλα, επειδή θέλουμε να είμαστε σε θέση να εξετάσουμε προσεκτικά όλες τις απόψεις που εκφράζετε.

Είμαστε οι μόνοι που θα ακούσουμε τις πλήρεις ηχογραφήσεις, στη συνέχεια θα γίνουν ανώνυμες. Στις δημοσιεύσεις που ακολουθούν, θα χρησιμοποιήσουμε πλασματικά ονόματα και δεν θα προσδιορίσουμε το σχολείο.

Προτείνω ένα εκπαιδευτικό σύμφωνο: συμφωνούμε να προστατεύσουμε ό, τι λέμε εδώ. Θέλουμε αυτό να είναι ένα ασφαλές μέρος. Ζητάμε επίσης από εσάς να σεβαστείτε αυτό που λέει ο καθένας μας εδώ και να μη μιλήσετε γι' αυτό έξω από εδώ. Σας ζητώ επίσης να μη μιλήσετε για γεγονότα που δεν σας αφορούν, αλλά αφορούν άλλους που είναι εδώ, γιατί αν θέλουν να εκφραστούν οι ίδιοι, είναι σωστό να μπορούν.

Οι μόνοι κανόνες: μη μιλάτε ταυτόχρονα. Αν θέλετε να διευκρινίσετε τι λέει ο συνάδερφός σας ή αν διαφωνείτε, θέστε ο ένας στον άλλον ερωτήσεις! Και μην ξεχνάτε: Συστήνω ιδιαίτερα να προστατευθείτε, δηλαδή να αποφύγετε να μιλάτε για το περιεχόμενο που κοινοποιείται σε αυτή τη συζήτηση εκτός αυτού του πλαισίου. Σεβόμαστε την ιδιωτικότητα των ανθρώπων, είτε είναι εδώ είτε όχι: αποφύγετε να χρησιμοποιείτε ονόματα όταν περιγράφονται γεγονότα / στοιχεία.

Έχετε ερωτήσεις;

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ / ΠΕΡΙΓΡΑΦΜΑ ΘΕΜΑΤΩΝ

Πρώτη ενότητα (εκτιμώμενος χρόνος 25 λεπτά)

1. Ας φανταστούμε ότι, στην εμπειρία σας ως καθηγητής, πρέπει ή έπρεπε να αντιμετωπίσετε κάποια μορφή βίας στο σχολείο. Μπορείτε να μας πείτε για αυτά τα επεισόδια βίας;

Προτείνω, εάν θέλετε να μιλήσετε για επεισόδια που δεν σας αφορούν άμεσα, να μη χρησιμοποιήσετε τα ονόματα των πρωταγωνιστών, ώστε να μην παραβιάσετε το απόρρητό τους. Θα θέλαμε να σας ζητήσουμε να σκεφτείτε τα επεισόδια που έρχονται στο μυαλό σας. Γράψτε τα σε αυτά τα Post-it. Περιγράψτε τον τύπο της βίας που διαπράχθηκε, βίωσε ή παρατηρήθηκε. Ένα επεισόδιο για κάθε Post-it. Αφιερώστε 5 λεπτά.

(Η ερώτηση είναι μια ανοιχτού τύπου ερώτηση: μπορούν να μοιραστούν με τους υπολοίπους διάφορα είδη βίας, οτιδήποτε τους έρχεται στο μυαλό. Θα είναι καθήκον των συντονιστών να εξετάσουν τα παραδείγματα σε μεγαλύτερο βάθος και με λεπτομέρεια. Στην αρχή, μπορείτε να ξεκινήσετε με κάποια «ελεύθερη συσχέτιση»).

Λοιπόν, τώρα που τελειώσατε, επιτρέψτε μου να σας ζητήσω να τοποθετήσετε το post-it σε αυτό το φύλλο στη μέση του τραπεζιού ένα κάθε φορά και να μας πείτε για το επεισόδιο και τον τύπο της βίας.

- ❖ Ελέγξτε πού έλαβε χώρα η βία. Επικεντρωθείτε στο τι συνέβη στο σχολείο.
- ❖ Ελέγξτε ποιος, από τους παρόντες, γνωρίζει την περίπτωση που αναφέρθηκε.
- ❖ Επαληθεύστε αν η βία έχει διαπραχθεί ή έχει βιωθεί.
- ❖ Επαληθεύστε το φύλο. Οι συμμετέχοντες πιστεύουν ότι το φύλο ήταν παράγοντας;
- ❖ Επαληθεύστε τη βία μεταξύ των γενεών. Υπάρχει γενετική διάσταση;
- ❖ Ελέγξτε την πολιτιστική προέλευση. Ο ρατσισμός είναι παράγοντας;
- ❖ Επαληθεύστε την κοινωνική και οικονομική κατάσταση
- ❖ Αναπηρία;
- ❖ Σεξουαλικός προσανατολισμός / σεξουαλικές «πρακτικές»;
- ❖ Εξωτερική εμφάνιση;

Δεύτερη ενότητα (εκτιμώμενος χρόνος: περίπου 20 λεπτά)

Αφού συλλέξετε όλες τις ιστορίες βίας, επιλέξτε δύο ή τρεις περιπτώσεις για να συζητήσετε πιο αναλυτικά. Προσδιορίστε ότι οι υπό συζήτηση περιπτώσεις θα αφορούν τη βία που διαπράττεται ή βιώνεται από τους μαθητές. Τα κριτήρια για την επιλογή των περιπτώσεων προς διερεύνηση είναι:

- ❖ περιπτώσεις για τις οποίες οι περισσότεροι συμμετέχοντες γνωρίζουν
- ❖ διαφοροποίηση μεταξύ των περιπτώσεων όσο το δυνατόν περισσότερο. Στη συνέχεια επιλέξτε:
- ❖ περιπτώσεις στις οποίες συμμετέχουν περισσότεροι άνθρωποι, περισσότεροι παράγοντες που ενεργούν στο πλαίσιο του εν λόγω σχολείου
- ❖ μια περίπτωση που συνεπάγεται βία και συγκρούσεις μεταξύ «συνομηλίκων»
- ❖ μια περίπτωση που αφορά επεισόδια βίας μεταξύ γενεών

Μετά την επιλογή των περιπτώσεων, προχωρήστε στο δεύτερο ερώτημα.

2. Αυτά τα (δύο / τρία) επεισόδια συνέβησαν στο σχολείο. Οι περισσότεροι από εσάς τα γνωρίζετε, αλλά ίσως όχι όλοι. (Οι ερωτήσεις απευθύνονται σε όλους, ένα επεισόδιο επιλέγεται κάθε φορά).

Ας ξεκινήσουμε με αυτό το επεισόδιο. Μπορείτε να το περιγράψετε λεπτομερέστερα;

Κατά την άποψή σας, ποιος ήταν ο ρόλος του σχολείου στο να αναδείξει και να διαχειριστεί τη δυναμική που ενυπάρχει στη βία;

Τι κάνατε, συγκεκριμένα, όταν βρεθήκατε να αντιμετωπίζετε το επεισόδιο για το οποίο μας είπατε;

Για να παρέμβετε, ποια εργαλεία είχατε στη διάθεσή σας;

Τι θα χρειαζόσασταν για να αισθάνεστε πιο σίγουροι και να παρέμβετε πιο εύκολα;

Εδώ είναι σημαντικό να παροτρύνετε να ακουστούν διαφορετικές εξιστορήσεις των επιλεγμένων επεισοδίων και να επαληθεύσετε την αντίληψη των συμμετεχόντων για το πώς αντιδρούσε το σχολείο σε αυτά.

Τρίτη ενότητα: (εκτιμώμενος χρόνος 20 λεπτά)

3. Γνωρίζετε τις πρωτοβουλίες (συναντήσεις, εκπαιδευτικά προγράμματα, μαθήματα κ.λπ.) που προωθούνται από το σχολείο για την προώθηση της ισότητας των φύλων και της μη διάκρισης και την πρόληψη της βίας;

- ❖ Ποιες είναι;
- ❖ Ποια είναι η γνώμη σας γι' αυτές; Μπορείτε να μας πείτε για ένα χρήσιμο και λιγότερο χρήσιμο στοιχείο που νομίζετε ότι χαρακτηρίζει τα εκπαιδευτικά προγράμματα για αυτά τα θέματα που παρέχονται εδώ στο σχολείο.
- ❖ Τι πιστεύουν οι μαθητές;
- ❖ Γνωρίζετε τις εσωτερικές διαδικασίες στο σχολείο ή/και τοπικές υπηρεσίες που ασχολούνται με τη διαχείριση και επίλυση περιπτώσεων βίας;
- ❖ Συνεργάζεται κάπως το σχολείο μαζί τους;

Τέταρτη ενότητα: (εκτιμώμενος χρόνος 20 λεπτά)

4. Κατά την άποψή σας, ποιον επιπλέον ρόλο μπορεί να έχει το σχολείο στην ευαισθητοποίηση, τη διαχείριση και την επίλυση της δυναμικής της βίας;

5. Ποια υποστήριξη χρειάζεστε για να έχετε πιο αποφασιστικό ρόλο στην εμφάνιση και τη διαχείριση περιπτώσεων βίας;

6. Εάν είχατε ένα μαγικό ραβδί, ποιες δραστηριότητες, ποια εργαλεία και ποιες πρωτοβουλίες θα θέτατε σε εφαρμογή για να αντιμετωπίσετε και να αποτρέψετε τη βία στο σχολικό περιβάλλον;

ΚΛΕΙΣΙΜΟ Ομάδας εστίασης

Λαμβάνοντας υπόψη τα ζητήματα που θέλαμε να αντιμετωπίσουμε... [επαναλάβετε αρχικά ερωτήματα και θέματα, π.χ. βία και ο κόσμος της νεολαίας]

Πιστεύετε ότι έχουμε ξεχάσει κάτι; Υπάρχει κάτι άλλο που θέλετε να προσθέσετε;

Πριν να αποχαιρετήσουμε, ας θυμηθούμε τι είπαμε στην αρχή της συνάντησής μας:

- ❖ οι πληροφορίες που συλλέγονται θα προστατεύονται και θα παραμένουν ανώνυμες, ακόμη και σε περίπτωση δημοσίευσης.
- ❖ η αίθουσα στην οποία πραγματοποιήθηκε η συνάντησή μας είναι ένα «ασφαλές καταφύγιο» με σαφές εκπαιδευτικό σύμφωνο σύμφωνα με το οποίο:
- ❖ όλοι συμφώνησαν να σεβαστούν την ιδιωτικότητα όσων άκουσαν, έμαθαν, μοιράστηκαν και συζήτησαν κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής συνεδρίας
- ❖ κάθε συμμετέχων επιβεβαίωσε ότι δεν θα διαδώσει περιεχόμενο και ιστορίες που προέκυψαν εδώ και που δεν αφορούν την προσωπική του εμπειρία.

Όλοι βασιζόμαστε στην πλήρη συνεργασία σας.

Τώρα θα σας δώσω ενημερωτικό υλικό σχετικά με τις υπηρεσίες στην περιοχή σας που για την πρόληψη της βίας και την παροχή βοήθειας σε εκείνους που είναι θύματά της.

(Δώστε σε κάθε συμμετέχοντα ένα αντίγραφο.)

Βιβλιογραφία

Albanesi, Cinzia, *Focus groups*, Carocci, Roma, 2004 (Italian)

Bosi Alessandro e Manghi Sergio (edited by), *The look of the victim, new challenges to civilizing relationships*, Franco Angeli, Milano, 2009 (Italian)

Bozzoli Alessandra, Merelli Maria, Ruggerini Maria Grazia (edited by), *The dark side of men, Male violence against women: cultural models of intervention*, Ediesse, Roma, 2013 (Italian)

Ciccone Stefano, *Being Male between power and freedom*, [Rosenberg & Sellier](#), Torino, 2009 (Italian)

Creazzo Giuditta e Bianchi Letizia (edited by), *Men who abuse women: what to do?*, Carocci, Roma, 2009 (Italian)

Frisina Annalisa, *Focus groups – A practical guide*, Il Mulino, Bologna, 2010 (Italian)

Giomi Elisa e Magaraggia Sveva, *Brutal relations, gender and violence in a media culture*, Il Mulino, Bologna, 2017 (Italian)

Franci Giovanna, *Secondary victimization: fields of research, theories and scenarios*, Rivista di Criminologia, Vittimologia e Sicurezza – Vol. V – N. 3 – Settembre-Dicembre 2011 (Italian)

Magaraggia Sveva, Cherubini Daniela (edited by), *Men against women? The roots of male violence*, Utet, Torino, 2013 (Italian)

Manual for training and educational activities for upper secondary schools, Campagna del Fiocco Bianco, Bologna, 2007, διατίθεται online www.fioccobianco.it (Italian)

Istat Report 2014, Number of victims and forms of violence, available online (<https://www.istat.it/it/violenza-sulle-donne/il-fenomeno/violenza-dentro-e-fuori-la-famiglia/numero-delle-vittime-e-forme-di-violenza>) (Italian)

Stagi Luisa, *The focus group as an evaluation technique. Benefits, defects, potential*. in Rassegna Italiana di Valutazione • n. 20 • ottobre-dicembre 2000 (Italian)

Krueger Richard A., *Designing and Conducting Focus Group Interviews*, Thousand Oaks, CA: Sage, 2002

Zammuner Vanda Lucia, *Focus groups*, Il Mulino, Bologna, 2003 (Italian)